

ВІСНИК

Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ
ОРГАНІВ

Спеціальний випуск № 3

Луганськ
2013

**Науково-теоретичний журнал* Виходить щоквартально* Заснований 1997 року* Засновник і видавець: Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка* Реєстр. свід. ЛГ № 897-18/ПР, видане Луганським обласним управлінням юстиції 06.07.2006 р.* Включений до переліку фахових видань ВАК України з юридичних наук **

Редакційна колегія:

<i>Комарницький В.М.</i>	- д-р юрид. наук, проф. (головний редактор)
<i>Козаченко І.П.</i>	- д-р юрид. наук, проф. (заст. гол. редактора)
<i>Левченко О.І.</i>	- канд. юрид. наук, доц. (відповідальний редактор)
<i>Сегай М.Я.</i>	- д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України
<i>Розовський Б.Г.</i>	- д-р юрид. наук, проф.
<i>Знаменський Г.Л.</i>	- д-р юрид. наук, проф., член-кор. НАПрН України
<i>Малишева Н.Р.</i>	- д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України
<i>Мамутов В.К.</i>	- д-р юрид. наук, проф., акад. НАН України
<i>Бурбело О.А.</i>	- д-р екон. наук, проф.
<i>Віленська Е.В.</i>	- д-р філос., проф.
<i>Замойський І.Є.</i>	- д-р юрид. наук, проф.
<i>Любашиць В.Я.</i>	- д-р юрид. наук, проф.
<i>Бобкова А.Г.</i>	- д-р юрид. наук, проф., член-кор. НАПрН України
<i>Дудоров О.О.</i>	- д-р юрид. наук, проф.
<i>Мордовцев А.Ю.</i>	- д-р юрид. наук, проф.
<i>Федоренко В.Л.</i>	- д-р юрид. наук, проф.
<i>Бірюков В.В.</i>	- д-р юрид. наук, доц.
<i>Бондар В.С.</i>	- канд. юрид. наук, с.н.с.

Рекомендовано до друку вченою радою Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка (протокол 4 від 26 жовтня 2012 року)

У спеціальному випуску розміщено наукові статті ад'юнктів, аспірантів, здобувачів та практичних працівників з актуальних проблем у діяльності правоохоронних органів у сучасних умовах

Статті публікуються в авторській редакції.

✉ Україна, 91493, Луганськ, сел. Ювілейне, вул. Генерала Дідоренка, 4.
Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка
☎ 35-11-57, 35-11-40, факс 93-50-77.

ньшин, А.Г. Остапенко - Воронеж: Центрально-Черноземный филиал научного центра государственного и муниципального управления, 2002.

7. Лопатин В.Н. Информационная безопасность России: Человек. Общество. Государство / С.-Петербургский университет МВД России. - СПб.: Фонд "Университет", 2000.

8. Рогожин М.Ю. Документационное обеспечение управления / М.Ю. Рогожин. - М.: РДЛ, 2001.

9. Фатьянов А.А. Правовое обеспечение безопасности информации в Российской Федерации: уч. пособие / А.А. Фатьянов. - М.: Юрист, 2001.

10. Огородов Д.В. Правовые отношения в информационной сфере: автореф. дис... канд. юрид. наук / Д.В. Огородов. - М., 2002.

11. Федотова О.А. Административная ответственность за правонарушение в сфере обеспечения информационной безопасности : дис... канд. юрид. наук: / Акад. упр. МВД РФ. - Москва, 2003.

12. Климович М.В. Правовые и организационные проблемы информатизации и электронного документооборота в органах государственной власти субъектов Российской Федерации: дис... канд. юрид. наук: / Воронеж, 2006.

УДК 342.982

В.С. Бондар

доцент кафедри криміналістики,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)

М.В. Кривонос

ад'юнкт ад'юнктури
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС СПЕЦІАЛІСТА ЗА НОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

У статті, на основі аналізу новацій кримінального процесуального кодексу України розглянуто процесуальний статус та роль спеціаліста при проведенні окремих процесуальних дій.

Ключові слова: *кримінальне судочинство, спеціальні знання, участь спеціаліста.*

В статтю, на основі аналізу новаций уголовного процесуального кодексу України розглянуті процесуальний статус і роль спеціаліста при проведенні окремих процесуальних дій.

Ключевые слова: *уголовное судопроизводство, специальные знания, участие специалиста.*

This article, based on an analysis of applicable law of criminal procedure, reviewed the procedural position of expert and especially his participation in criminal proceedings. Analyzed the main areas of activity, and especially to consolidate the results of participation in the proceedings.

Key words: *criminal justice, expertise, participation specialist.*

Постановка проблеми. Побудова в Україні правової держави, яка в якості необхідних умов свого існування передбачає захист прав, свобод та інтересів особи, визнання державою соціальної цінності інститутів громадянського суспільства, знаходить безпосереднє відображення в судовій реформі, що триває, одним із напрямків якої є радикальна оптимізація кримінального процесуального законодавства та практики його застосування.

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі по тексті – КПК) у редакції 2012 року значно підвищив роль спеціаліста в кримінальному судочинстві. Зокрема, закріплено можливість його залучення не тільки до слідчих (розшукових), як це було передбачено в КПК 1960 року, але й негласних слідчих (розшукових) та судових дій, а також інших процесуальних дій: відбору зразків для проведення експертизи тощо (ч. 2 ст. 71 КПК). Деталізовано коло суб'єктів, яким кримінальний процесуальний закон надав право залучати спеціаліста для надання консультацій під час досудового розслідування і судового розгляду. Детально регламентовані можливості з надання методичної, консультативної й технічної допомоги сторонам кримінального провадження та суду, а також форми їх фіксації в протоколах процесуальних дій, у проведенні яких відповідні спеціалісти брали участь (п.2 ч.2 ст. 105 КПК).

Консультативна функція спеціаліста відносно нова в кримінальному судочинстві й практиці ще належить реалізувати її потенціал. В зв'язку з цим особливий практичний інтерес представляють будь-які наукові дослідження в даній сфері.

Постановка завдань. Проблеми процесуального статусу спеціаліста та правової регламентації його участі у кримінальному судочинстві в різних аспектах розглядалися в працях багатьох вчених-процесуалістів і криміналістів. Безпосередньо даним проблемам в різний час були присвячені роботи: Т.В. Авер'янової¹, Б.М. Бішманова, В.С. Бондаря, О.Ю. Бутиріна, А.І. Винберга, В.Г. Гончаренка, О.П. Гришиної², О.А. Зайцевої³, П.П. Іщенко, В.В. Коваленка, Г.М. Надгорного, В.М. Махова, Е.Б. Мельникової, Б.В. Романюка, В.О. Ручкіна, В.О. Снеткова, М.Я. Сегає, О.О. Ейсмана та багатьох інших. У роботах зазначених авторів закладені теоретичні основи вдосконалення нормативної регламентації діяльності спеціаліста в кримінальному судочинстві. Однак в умовах кардинальних змін кримінального процесуального законодавства, особливості участі спеціаліста в кримінальному судочинстві потребують всебічного та повного висвітлення.

Метою даної статті є аналіз положень нового кримінального процесуального законодавства України в частині регламентації процесуального статусу спеціаліста, визначення максимально повного кола питань, що підлягають вирішенню спеціалістом, розкрити їх зміст й висвітлити той позитивний ефект, який може забезпечити для судочинства в провадженні своєчасна та кваліфікована консультація. На недостатню увагу в літературі цій діяльності спеціаліста до речі вказувалося О.Ю. Бутирним⁴ та В.О. Ручкіним⁵.

Результати дослідження. Участь спеціаліста у кримінальному судочинстві регламентовано ст.ст. 71, 228, 236, 237, 240, 245, 360 КПК

¹ Аверьянова Т.В. Субъекты экспертной деятельности / Т.В. Аверьянова // Вестник криминалистики / Отв. ред. А.Г. Филиппов. – М.: "Спарк", 2001. – № 2. – С. 30.

² Гришина Е.П. Сведущие лица в российском уголовном судопроизводстве: теоретические проблемы доказывания и правоприменительная практика: монография / Под. А.М. Кустова. – М.: "Юрлитинформ", 2012. – С. 221 – 235.

³ Зайцева О.А. Концепция развития института судебной экспертизы в условиях состязательного уголовного судопроизводства: монография / О.А. Зайцева. – М.: Издательство "Юрлитинформ", 2010. – С. 168 – 173.

⁴ Бутырин А.Ю. Консультация специалиста при назначении судебной экспертизы в уголовном и гражданском процессах / А.Ю. Бутырин // Теория и практика судебной экспертизы. – 2012. – № 2 (26). – С. 70.

⁵ Ручкин В.А. Криминалистическая экспертиза оружия и следов его применения: вопросы теории, практики и методики / В.А. Ручкин. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2003. – С. 47.

України. В якості спеціаліста може виступати будь-яка особа, яка володіє спеціальними знаннями і навичками застосування технічних й інших засобів та може надавати консультації під час досудового розслідування й судового розгляду з питань, які вимагають відповідних знань і навичок (ч.1 ст. 71 КПК). Законодавець не вказує, але має на увазі, що такі знання можуть бути з будь-якої галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла¹. Крім володіння такими знаннями, спеціаліст повинен бути компетентним і не зацікавленим у результатах кримінального провадження (ст.ст. 77, 79 КПК).

Таким чином, процесуальний статус спеціаліста є комплексним поняттям, яке об'єднує в собі низку компонентів, що можна згрупувати за наступними підставами:

- мета залучення спеціаліста, яка полягає в реалізації в кримінальному судочинстві сучасних можливостей науки і техніки;
- задачі, що вирішуються спеціалістом у рамках його участі в кримінальному судочинстві, якими виступають надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонам кримінального провадження під час досудового розслідування і суду під час судового розгляду;
- функції спеціаліста, до яких відносяться участь у проведенні процесуальних дій, надання консультацій під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок;
- принципи участі спеціаліста в кримінальному судочинстві (компетентність, незацікавленість у результатах провадження, незалежність).

Перелік питань, за якими можливе надання консультацій практично не обмежений, окреслимо основні напрями:

1. Ознайомлення сторін кримінального провадження з сучасними можливостями дослідження слідів та інших речових доказів (зброї та слідів її застосування, наркотичних засобів тощо).

2. Виявлення перспектив використання в доказуванні комплексу ознак, якими характеризуються виявлені або вилучені речові докази.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.В. Яшонки, А.В. Портнова. - Х.: Право, 2012. - С. 187.

3. Роз'яснення способів зберігання вилучених речових доказів (зброї, боеприпасів, вибухових та наркотичних речовин тощо).

4. Визначення переліку науково-технічних засобів та профілю спеціалістів, залучення яких необхідно для роботи з окремими об'єктами в процесі проведення запланованих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

5. Ознайомлення сторін кримінального провадження (співробітників оперативних підрозділів) із методичними й тактичними особливостями застосування конкретних науково-технічних засобів та прийомів у процесі майбутньої роботи з окремими об'єктами.

6. Роз'яснення особливостей проведення слідчих (розшукових) дій, в процесі яких будуть здійснюватися певні дії з окремими об'єктами (зброєю) (наприклад, особливості проведення слідчого експерименту для встановлення можливості чути звук пострілу в певних умовах).

7. Викладення правил та техніки оперативного отримання матеріалів для порівняльного дослідження в конкретних ситуаціях.

8. Сприяння в підготовці призначення експертизи, а також об'єктивній оцінці експертного висновку.

Окремо розглянемо останній напрямок консультативної допомоги спеціаліста, яка необхідна сторонам кримінального провадження для з'ясування:

1) необхідності в обставинах, що склалися, проведення досліджень. Що тягне за собою обов'язкове призначення судової експертизи або ж достатньо консультації спеціаліста?

Залучена обізнана особа в першому випадку констатує необхідність призначення експертизи, а в другому – надає необхідну консультацію.

Якщо проведення досліджень необхідно, але на сучасному етапі розвитку науки і техніки не створено тієї методики, використання якої дозволило б відповісти на питання, що виникли, обізнаний в цій частині спеціаліст вкаже на дану обставину. При цьому потенційно безрезультатна експертиза не буде призначена, що дозволить суттєво зекономити засоби й час.

У випадку, якщо необхідні для проведення судово-експертних досліджень методики й технічні засоби об'єктивно існують, спеціалістом будуть визначені клас, рід та вид експертизи, що підлягає призначенню.

На жаль, практиці відомі непоодинокі випадки плутанини в назвах видів (підвидів) експертиз, що фігурують у постановках та визначеннях, що може стати обґрунтованим приводом для критичних висупів опонентів експерта при його допиті в ході судового засідання.

2) Переліку об'єктів, які підлягають направленню на експертизу й достатності наявних матеріалів для успішного проведення експертного дослідження.

3) Об'єму відомостей з матеріалів кримінального провадження, які відносяться до предмету експертизи й необхідні для кваліфікованого проведення дослідження. Визначення повного переліку документів, що підлягають наданню в розпорядження експерта дозволить заздалегідь проінформувати сторони кримінального провадження про відсутні в даний момент, але необхідних для проведення дослідження матеріалів. Своєчасна консультація в даній частині, надана сторонам кримінального провадження, дозволить вже на цьому етапі виконати дії, необхідні для забезпечення повноти документальної доказової бази.

4) Запобіжних заходів, яких необхідно вжити відносно об'єктів дослідження до призначення експертизи, транспортування в судово-експертну установу для проведення експертного дослідження. Вирішення питання, чи передбачають експертні дослідження повну або часткову втрату функціональних, естетичних або інших властивостей об'єкта експертизи. На підставі результатів вивчення матеріалів кримінального провадження спеціаліст може вказати на необхідність деструктивного впливу на спірний об'єкт у ході проведення його натурних досліджень.

5) Кола додаткових запитань експерту та переліку додаткових об'єктів, які направляються на експертизу (зазвичай у випадках призначення додаткової чи повторної експертизи).

6) Доцільності комплексного експертного дослідження об'єктів, а також переліку обізнаних осіб (експертів), компетентних проводити таке дослідження.

7) Підстав для призначення комісійної експертизи.

В низці випадків для проведення експертизи достатньо знань експерта в одній спеціальності, але одноособове її проведення буде достатньо тривалим з-за значного об'єму досліджень, що підлягають

проведенню. В таких умовах спеціалістом буде запропоновано призначити комісійну експертизу, що передбачає проведення дослідження двома або більше експертами однієї спеціальності. Це дозволить оптимізувати терміни проведення експертизи.

Проведені таким чином консультації спеціалістів суттєво підвищать ефективність судочинства в частині використання спеціальних знань.

О.В. Меживой

викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, капітан міліції
(Донецький юридичний інститут МВС України)

ОТРИМАННЯ ВІДОМОСТЕЙ ВІД ОПЕРАТОРІВ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ ЗА НОВИМ КПК УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРАВОЗАСТОСОВОЇ ПРАКТИКИ

Проблематика отримання відомостей від операторів телекомунікацій під час протидії злочинам упродовж останнього десятиріччя постійно знаходиться в полі зору науковців і практиків. Сьогодні в умовах реформування кримінального судочинства ці питання набули неабиякої актуальності.

Теоретично важливим і практично актуальним питанням використання телекомунікаційних технологій у кримінальному провадженні присвячені роботи Н.М. Ахтирської, О.Г. Волеводза, І.О. Воронова, А.В. Іщенка, І.П. Красюка, Т.В. Михальчук, М.І Пашковського, А.С. Сизоненка, Д.Б. Сергєєвої, М.І Смирнова, М.Є. Шумила та інших учених. Серед розробників окремих положень теорії використання у кримінальному провадженні інформації, отриманої з телекомунікаційних мереж, слід назвати В.В. Бірюкова, С.В. Єськова, В.А. Литвинова, М.Ю. Литвинова, Б.Є. Лук'янчикова, Є.Д. Лук'янчикова, М.П. Нестеренка, Ю.Ю. Орлова, Д.В. Сулацького, І.Ф. Хараберюша, кожен із яких зробив свій вклад у винайденні відповідей, що стоять перед сучасним інформаційним суспільством. Водночас розробка нових методик і підходів до актуальних проблем теорії і практики протидії злочинності триває, наукові дискусії не завершуються.

Прийняття нового КПК України поставило перед науковим співтовариством ряд питань організаційного й тактичного характеру з приводу застосування правових норм у практичній діяльності органів судочинства. Одним із таких питань є організація отримання відомостей від операторів телекомунікацій в межах негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) "установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу" та "зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж" (у термінології КПК 1960 р. – "зняття інформації з каналів зв'язку"). Невирішеними є питання про порядок за-требування інформації про взаємоз'єднання телекомунікаційних мереж, здійснення запитів на отримання трафіків телефонних з'єднань, проведення моніторингів та зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. Відсутність нового механізму застосування кримінально-процесуальних норм і неможливість застосування за прецедентом норм старого законодавства стають каменем спотикання у використанні в кримінальному провадженні інформації, отриманої від операторів телекомунікацій.

У дослідженнях учені висловлювали різні погляди щодо процесів отримання від операторів телекомунікацій відомостей в оперативно-розшуковій та слідчій діяльності. Їх можна поділити на три принципово різні точки зору:

1. Витребування оперативним підрозділом або слідчим від оператора зв'язку відомостей про взаємоз'єднання телекомунікаційних мереж, що здійснюється з метою встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, є тотожним контролю і запису телефонних переговорів як виду зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. Оскільки прослуховування чужих переговорів є втручанням у приватне спілкування, зазначена дія полягає в тимчасовому обмеженні прав громадян, а тому її проведення вимагає отримання санкції суду.

НСРД "зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж" дійсно передбачає втручання в приватне спілкування, адже фіксація розмов (повідомлень чи сигналів) є її метою. Проте для встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу отримується лише інформація про взаємоз'єднання телекомунікаційних мереж (інформація про факт спілкування, а не про його зміст), що категорично спростовує зазначену точку зору.